

6. Куклін О. В. Економічні аспекти вищої освіти / О. В. Куклін. – К. : Знання України. – 2008. – 331 с.

7. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Голос України. – № 148(5898). – 2014.

И. Оноприенко

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются социально-экономические аспекты эффективности высшего образования. Представлена краткая характеристика расчетов показателей экономической эффективности высшего образования. Предложены показатели, которые позволяют определить качество образовательных услуг для становления в Украине конкурентоспособных университетов.

Ключевые слова: высшее образование, эффективность, социально-экономическая эффективность, образовательные услуги.

I. Onopriyenko

SOCIAL AND ECONOMIC EFFICIENCY OF HIGHER EDUCATION

The article examines the socio-economic aspects of the efficiency of higher education. A brief description of calculating the economic efficiency of higher education is given. The indicators for determining the quality of educational services for the establishment in Ukraine competitive universities are suggested.

Key words: higher education, efficiency, social and economic efficiency, educational services.

УДК 370.013.46

В. П. Онопрієнко

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР ВИЩОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто актуальні проблеми екологічного вектору вищої сільськогосподарської освіти України в контексті наукового і освітнього супроводу стійкого (збалансованого) розвитку системи «біосфера-суспільство»; перспективні напрями вдосконалення екологічної підготовки майбутніх фахівців сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: екологічний вектор, екологічна освіта, біорізноманіття, природне середовище, біосфера.

Постановка проблеми. Важливою зміною у сфері людської свідомості на зламі XX – XXI століть стало розуміння нерозривного зв'язку прогресивного розвитку цивілізації з біосферними процесами, природним середовищем, в якому зародилось людське суспільство. У «Порядку денному на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), обґрунтована концепція стійкого (сталого) розвитку (*sustainable development*), спрямована на розв'язання соціально-економічних задач в умовах зростаючого глобального впливу промислового виробництва і споживання на довкілля і здоров'я людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Концепція стійкого розвитку не має альтернатив і за останні двадцять років залишається стратегічним орієнтиром для вчених, політичних діячів та світової інтелектуальної еліти. Докорінних перетворень вона вимагає від змісту та організації екологічної освіти у ВНЗ різних типів (у тому числі сільськогосподарського профілю). Звідси, екологічну освіту слід розглядати як основу для наукового і освітнього супроводу стійкого розвитку регіонів і країни в цілому. Погоджуємося з думкою А. Д. Урсула, що освіта для стійкого розвитку повинна мати

системний характер і поширюватися на всі дисципліни й спецкурси в процесі навчання студентів у ВНЗ [8, с. 72]. У першу чергу це стосується екологічної професійної підготовки фахівців сільськогосподарського профілю для виконання важливого соціального замовлення – забезпечення населення якісною та екологічно безпечною продукцією.

При оцінюванні місця і ролі екологічної освіти у підготовці фахівців для сільського господарства і промисловості враховують першопричини екологічної кризи кінця XX століття, пов'язані з явищами глобального потепління, кислотними дощами, зменшенням біорізноманіття та ін. При цьому доцільно усвідомити, що людина – біопсихосоціальна істота, і головна причина глобальної екологічної кризи прихована у хибному розумінні її призначення і положення в біосфері. Існує парадокс: людина має розум, але використовує його для боротьби, а не співпраці (коеволюції) з навколишньою природою.

Третій Саміт Землі Ріо+20 (червень 2012 р.) надав ученим можливість критично оглянути життєздатність концепції стійкого розвитку впродовж двох десятиліть, намітити перспективи розвитку екологічно збалансованого світового суспільства.

В. П. Андрущенко і В. Л. Савельєв підкреслюють [2, с. 175]: «Такого суспільства ще не існує, проте людство намагається діяти у напрямі формування умов для стійкого розвитку в усіх країнах». Потрібно визнати, це важкий шлях, який масштабніший за традиційне збереження довкілля і передбачає збалансоване функціонування трьох рівнозначних компонентів єдиної системи: природи, суспільства і економіки. ООН проголосила 2005 – 2014 рр. десятиліттям освіти для забезпечення стійкого розвитку.

Концепція стійкого розвитку передбачає якісні зміни у відношеннях між складовими в системі «людство – природне середовище», орієнтує на певні обмеження щодо експлуатації природних ресурсів. Такі обмеження містять два компоненти: перший – екологічний імператив як система суцільних заборон на певні дії, які неприпустимі у зв'язку з їхніми можливими катастрофічними наслідками для біосфери; другий – вдосконалення технологій у галузі сільського господарства і промисловості в напрямі екологічної безпеки.

Отже, перехід людства до стійкого розвитку не є одноразовою дією, це тривалий процес змін, за яких масштаби експлуатації ресурсів, спрямування капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються із потребами сьогодення і майбутнього. Реалізація концепції сталого розвитку цивілізації потребує екологізації людської свідомості та екологізації системи освіти, що забезпечує підготовку професіоналів нового типу. Екологічна освіта для сталого розвитку – це сучасний етап розвитку освіти на основі ідей збалансованої взаємодії природи і суспільства.

Формування стратегії екологізації освіти передбачає переорієнтацію освітніх процесів у напрямі стійкого розвитку, підвищення інформованості громадськості та заохочення до відповідної професійної підготовки.

На думку П. Г. Смалевої [7], розвиток суспільства з позицій стійкого розвитку передбачає дотримання певних вимог до екологічної освіти, а саме: а) освіта молодого покоління переслідує подвійну мету – інтелектуальний і моральний розвиток особистості; б) домінування морально-естетичних цінностей над матеріально-гедоністичними; в) гармонізація стосунків між людиною і природою; г) поняття «якість життя» репрезентує одночасно рівень життя та рівновагу матеріальних і духовних цінностей; д) система найвищих цінностей стає внутрішнім світом кожної особистості. До цього науковці додають [9], що екологічна освіта як компонент стратегії стійкого розвитку, не може зупинитися на стадії простої інформованості. Її мета – формування особистості з високим рівнем екологічної культури, здатної до природовідповідної діяльності на основі екологічних традицій.

Формулювання цілей статті. Метою статті є формування екологічної освіти, спрямованої на кардинальну зміну свідомості, стереотипів мислення і поведінки людей щодо

навколишнього природного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі сільськогосподарської діяльності стосунки в системі «людина – природне середовище» різняться багатогранністю і містять такі компоненти [5]: суспільно-патріотичні, науково-пізнавальні, економічні, гуманістичні, естетичні, гігієнічні та ін. Такі міркування ведуть до усвідомлення того, що в екологічній освіті мають ураховуватися не тільки інтелект і професійні знання, але й морально-естетичне розуміння категорії «якість життя» у вигляді матеріальних і духовних цінностей. Концепція екологічної освіти України передбачає, що ноосферний світогляд громадянина повинен ставати основною його цінністю [6].

Екологічна освіта майбутніх фахівців сільського господарства системно взаємопов'язує природоохоронні, соціальні та економічні проблеми із урахуванням суспільної думки, сприяє залученню недержавних організацій у процес прийняття природовідповідних рішень щодо охорони довкілля. Такий підхід є головним орієнтиром екологічної політики Президента і Уряду України, яка вже реалізується при повній підтримці еліти українського суспільства. Отже, є підстави говорити про початок формування елементів соціально-екологічної системи у вигляді єдності суспільства і природного середовища, яка здатна забезпечити стійкий розвиток цивілізації в межах біосфери. Формування такої системи є основними завданнями екологічної освіти вищої школи України.

Проблеми змісту та організації екологічної освіти у ВНЗ сільськогосподарського профілю залишаються актуальними і потребують розв'язання в контексті ідей гуманізації освіти, особистісно та компетентісно орієнтованого навчання. Разом вони спрямовані на розкриття самоцінності особистості, її місця і ролі у збереженні екологічної ніші людини. Підтримуємо думку Л. В. Мойсєєвої [4] щодо певної цільової функції екологічної освіти – розроблення уявлення про «картину світу». Поняття «картина світу» охоплює видимий портрет світобудови, образно-понятійну модель Всесвіту у вимірах простору-часу, де позначено місце в ньому людини; є посередником між реальністю і людиною, оскільки остання при сприйманні світу постійно переносить увагу з одного предмета на інший. Основу наукової картини світу становить пошук розуміння, виявлення внутрішніх закономірностей у будь-якому складному і незрозумілому аспекті реальності.

Екологічно відповідного розвитку особистості майбутнього фахівця в галузі сільського господарства не можна досягти лише шляхом вивчення нормативних і вибіркового біологічних дисциплін, які ознайомлюють студентів із принципами взаємодії людини з природним середовищем. Процес побудови наукової картини світу потребує світоглядного зсуву в сприйнятті людиною себе і власної діяльності у соціокультурному просторі, що ефективно здійснюється у процесі вивчення соціогуманітарних дисциплін. У такому просторі студент починає усвідомлювати і обговорювати нові сенси, цілі, цінності людства. Знайомство із принципами глобального еволюціонізму, умовами стійкого розвитку, коеволюції суспільства і природи сприяють формуванню екологічного світогляду, ощадливому ставленню до навколишнього середовища; перетворюють природу на моральну цінність, виховують новий тип взаємодії з природою, потребу в естетичному та аксіологічному ставленні до довкілля.

Вимоги суспільства до випускника ВНЗ сільськогосподарського профілю полягають у тому, щоб він був спроможний у своїй фаховій діяльності керуватися екологічними та етичними імперативами, до яких належить: а) науково обґрунтований аналіз можливих наслідків застосування сільськогосподарських технологій для запобігання забруднення природного середовища; б) планомірний перехід на енерго-, ресурсозбережувальні та екологічно безпечні технології, в) облік досягнень світової науки у дослідженні проблем подолання екологічної кризи на засадах стійкого розвитку системи «біосфера–суспільство»; г) вміння передбачати і мінімізувати побічні негативні ефекти впливу застосування інтенсивних технологій у

рослинництві й тваринництві на природу й здоров'я людини.

Екологічна освіта є складовою загальної професійної освіти, яку одержує майбутній фахівець у ВНЗ. Підтримуємо думку В. Андрущенка про те, що головним показником ефективності навчання мають стати не просто сума знань, яку студент засвоїв у процесі навчання у ВНЗ, а його здатність до самостійного навчання, вміння користуватись джерелами і засобами інформації, його здатність постійно підвищувати рівень своєї освіти, потреба навчатись упродовж життя, залучати самостійно здобуті знання до вирішення неординарних завдань, проблем і суперечностей власного існування [1, с. 433].

У теперішній час екологічна освіта у ВНЗ України та країн СНД, реалізується в основному за такими напрямками:

- підготовка професійних екологів як у сільськогосподарських, так і технічних ВНЗ;
- створення спеціалізованих освітніх закладів, факультетів для підготовки фахівців різних галузей екології;
- розроблення, впровадження і вдосконалення екологічної складової професійної освіти (з урахуванням специфіки конкретної спеціальності і професії).

Для України пріоритетним є перший напрям, який відповідає європейському і міжнародним стандартам освіти. У західних країнах екологічний напрям вищої освіти з початку 80-х рр ХХст. існує під назвою «Environmental Study» (Наука про навколишнє середовище).

Фахівці в галузі педагогіки і екології підкреслюють [5, с. 3], що система екологічної освіти набуває ефективності за умови її поліетапності, тобто послідовної реалізації в часі і просторі: дошкільна – шкільна – університетська – післяуніверситетська освіта.

Компоненти екологічної освіти можна виокремити у вигляді чотирьох взаємопов'язаних складових. Перший компонент – пізнавальний, характеризує понятійно-категоріальний апарат. Другий – ціннісний, охоплює усвідомлення людиною значення природи як універсальної цінності; мало стосується споживацьких інтересів людини. Третій – нормативний. Четвертий – діяльнісний, пов'язаний із оволодінням технологіями виробничого процесу. Провідне місце у сучасному навчальному процесі повинно належати спілкуванню на суб'єкт-суб'єктних засадах двох особистостей – викладача і студента.

Окрім стандартних методів, передбачених навчальними планами і програмами ВНЗ, існує чимало неформальних прийомів, які дозволяють підвищити ефективність екологічної освіти майбутніх фахівців галузі сільського господарства. Одним із них є напрям під назвою «екологічне краєзнавство», який сприяє розвитку екологічної культури студентів, дозволяє комплексно розв'язувати завдання екологічної освіти, накопичувати в студентів ековідповідний досвід взаємодії з природним і соціальним оточенням. Конкретним проявом такого напрямку стає участь і конкретна діяльність студентів разом із викладачами в екологічних експедиціях. Інший напрям у контексті діяльнісного підходу до освіти – це залучення студентів сільськогосподарських вишів до різноманітних суспільних екологічних заходів і акцій (очищення водойм і територій від сміття, контроль рекреаційної активності населення, просвітницька робота щодо екологічно безпечного харчування тощо).

Висновки. Найважливішим фактором стійкого розвитку суспільства можна вважати екологічну освіту, спрямовану на кардинальну зміну свідомості, стереотипів мислення і поведінки людей щодо природи. Разом це знаходить свій прояв у механізмах економіки і соціального права, в нових принципах етики, культури і справедливості на основі системи природовідповідних обмежень і заборон за законами функціонування біосфери. Основний результат освіти для стійкого розвитку – це засвоєння усвідомленої соціально значущої діяльності, спрямованої на гармонізацію ставлення до навколишнього природного середовища. Екологічна спрямованість освіти в Україні – це новий етап у розвитку системи освіти, на якому фахівець формується як особистість з біосферним світорозумінням, ноосферним мисленням і

розвиненою інтуїцією дотримання екологічного імперативу.

Література

1. Андрущенко В. Роздуми про освіту / В. Андрущенко – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
2. Андрущенко В. П. Образовательная политика / В. П. Андрущенко, В. Л. Савельев – К : МП Леся, 2010. – 404 с.
3. Грачев В. А. Новые подходы к реализации программ экологического образования / В. А. Грачев, Е. Г. Мануйлова // Вопросы совр. науки и практики унив. им. Вернадского, 2012. – Вып. 39. – С. 60-64.
4. Моисеева Л. В. Формирование экологической картины мира у бакалавров и магистров естественнонаучного образования / Л. В. Моисеева // Педагогич. образование. – 2009. – № 3. – С. 52–59.
5. Онопрієнко В. П. Екологічна освіта в системі підготовки сільськогосподарських кадрів / В. П. Онопрієнко. – К. : Знання України, 2010. – 307 с.
6. Про концепцію екологічної освіти в Україні // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. – К., 2002. – № 7. – С. 3–23.
7. Смалева П. Г. Роль экологического образования в реализации концепции устойчивого развития на глобальном и региональном уровнях / П. Г. Смалева // Вестн. Томск. гос. унив. – 2009. – Вып. 6 (84). – С. 97-101.
8. Урсул А. Д. Стратегия национальной безопасности России и образование для устойчивого развития / А. Д. Урсул // Открытое образование, 2009. – № 4. – С. 63–73.
9. Ярмач О. В. Фактори формування екологічної культури особистості в умовах суспільства ризику / О. В. Ярмач – Харків : Харк. нац. унів., 2004. – 18 с.
10. Jones P. Responding to the ecological crisis: transformative pathways for social work education // J. Social Work Education, 2010. – Vol. 46, № 1. – P. 67-84.

В. П. Оноприенко

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ВЕКТОР ВЫСШЕГО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены актуальные проблемы экологического вектора высшего сельскохозяйственного образования Украины в контексте научного и образовательного сопровождения устойчивого (сбалансированного) развития системы «биосфера-общество»; перспективные направления усовершенствования экологической подготовки будущих специалистов сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: экологический вектор, экологическое образование, биоразнообразие, природная среда, биосфера.

V. Onopriyenko

ECOLOGICAL VECTOR OF HIGHER AGRICULTURAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article describes the current problems of environmental vectors of higher agricultural education in Ukraine in the context of scientific and educational supporting sustainable (balanced) development of "biosphere-society"; promising areas of improving environmental training of intending specialists in agricultural production are pointed.

Key words: environmental vector, environmental education, biodiversity, natural environment, biosphere.